

ՄԱՆՐԱՊԱՏՈՒՄՆԵՐ

«Մրբավայրը ուխտապրեղի է այնքան ժամանակ,
քանի դեռ ուխտավոր ունի...»
(ժողովրդական)

Պարմական Նայասարանի ամեն բնակավայր, ավեր եկեղեցի ու մատուռ, ամեն լեռ ու հարթավայր, անգամ ամեն կածան սրբապրեղի է կորուսյալ երկրի կարոտն ապրող յուրաքանչյուր հայի համար: Մեր ուխտավորության բոլոր օրերին մեզանից յուրաքանչյուրն իր պապենական երկրի՝ քաղաքի, գյուղի տեսլականով էր ապրում: Դա առավել խրատացված ու շոշափելի դարձավ, երբ անցանք Ախալցխայի անցակետը: Ամեն մեկը հաշվում էր անցնող կիլոմետրը՝ «Մինչև Կարս 200 կիլոմետր է...»: «Մինչև Բինգյոլ մնացել է...»: «Մինչև Մուշ...»: «Մինչև Իգդիր մնաց...»:

Իգդիր հասնելուն անհամբերը բժշկուհին է, փարեց մի կին, որ ծնկին պահում է վարդապետ պապի լուսանկարը, խունացած փաստաթղթեր՝ պապի փան հասցեով, սեփականությունը վկայող գրությամբ: Այդքանը՝ փաստաթղթերում, իսկ հիշողության մեջ՝ պապից հորը, ապա և հորից իրեն անցած բանավոր «տեղեկանքը» փան տեղի մասին: Միամիտ կին՝ հույս

ունի, թե փունն անվնաս կգրնի, կհասցնի ծածուկ փորել «տեղեկանք»-ի նշած վայրը, և մասունքներ գրնել: Բայց քանի որ իրապես միամիտ էր ու դյուրահավատ, շրտապես բուրդ ուղեկցողի հետ գրույցի բռնվել, որի արդյունքում՝ ուղեկցողի անմիջական առաջարկը. «Այդ որոնումներն անենք միասին»: Բժշկուհու համար այդ միասինը նշանակում էր, որ իրեն պարզապես օգնում են, և ինքը շնորհակալ կլինի դրա համար: Առաջարկողի համար դա դեպի երևակայական գանձը գնալու միջոց էր: Քուրդ ուղեկիցը հաճախ էր լսել, որ ժամանակին այսպրեղից գաղթած հայերը գանձեր են պահել իրենց փնտրում, այգիներում. այդ երկրի ցանկացած քաղաքում, ցանկացած գյուղում եկվոր հայի հայտնվելը յուրաքանչյուր տեղաբնակի մոտ առաջացնում է մեն մի տրամադրություն՝ «Նայերն այսպրեղ իրենց պապերի թողած ոսկին են փնտրում»: Բժշկուհին գանձի մասին ոչ պարկերացում ուներ, ոչ էլ մտածում էր՝ նա իր պապի փունն էր ուզում գրնել: Ահա այսպես, նրանց միջև պայմանը կապվեց, և մեր խմբի ուղեկիցը քաղաքից ինչ-որ մարդկանց գրավ ու ծանոթացրեց բժշկուհու հետ՝ հավաստիացնելով, թե այս մարդիկ ծանոթ են հին քաղաքին, ու նրանց միջոցով հեշտ է գրնել ցանկալի հասցեն: Նրանք միասին հեռացան, ինչպես արկածային գրքերում է նկարագրվում՝ մեզ ապապրելով սպասել: Մենք սկզբից չհասկացանք, թե ինչու չէր կարելի, որ ամբողջ խմբով գնայինք իրենց հետ, բայց երբ երկժամյա բացակայությունից հետո նրանք վերադարձան՝ ուղեկցողի աչքերին անթաքույց փայլ, բժշկուհու աչքերին՝ արցունքներ, արդեն հասկանալի էր, որ արկածային այդ այուժեի ավարտին բժշկուհին վերջնականապես կորցրել է իր պապի փունը գրնելու հույսը, իսկ ուղեկիցն արդեն առիթ ունի ուրախանալու՝ մեզանից «պրծնելուց» հետո: Բժշկուհու արցունքները գերդասարանի ավագի ուրնահեղձների կորստյան հետ հաշտվելու արցունքներ էին:

Նաջորդ տեսլականի տերը փիկին Վալենտինան էր, ով Այգեստանում պապենական փունն էր փնտրում՝ այսպրեղ՝ Տուշպայի հզոր ամրոցի հարևանությամբ: Նոր Վանը Այգեստանից հեռու է կառուցված՝ Եվրոպական քաղաք դառնալու հավակնություններով: Իսկ

երբեմնի ամրոցում մեր նախնիների դամբարանն է ու՝ անթիվ արձանագրություններ, որ փորագրված են մարմարե ժայռերի վրա: Այդ սեպագրերի «հետնորդները» հայրնաբերվեցին նաև Կարմիր բլուրում՝ որպես վկայություն Երևան քաղաքի հիմնադրման: Վկայության հեղինակ Արգիշտի Ա արքան Բիսինի արքայապոռհմից էր (ք.ա. 9-6 դդ.), այդ պոռհմի 5-րդ արքան՝ Արամեից, Սարդուրից, Իշփուինից և Մենուայից հետո: Այդ նրա անվան հետ է կապվում այսօրվա մեր մայրաքաղաքի՝ Երևանի ծնունդը:

Ահա, ուրեմն, փիկին Վալենտինյան ամրոցի բարձունքից նայում էր Այգեստանին, ավելի շուր նախկին Այգեստանի փարածքին և սիրտը ճնկվում էր այդ դափարկությունից:

Տիկին Վալենտինյա Ներսիսյանը նախ իր մորական փարի պարսություններով ճանաչեց Վանը: Նետր ինչքան գրականություն թերթեց, որ առավել որոշակի պատկերացնի այն հրաշալի երկիրը, ուր ապրել են իր նախնիք և սփռված փարագրվել Արևելյան Նայաստան: Տաքը ի՛նչ լուսեղեն հավաք ուներ. «Վայա ջան, րեսնիս, թե բան է, Էրգիր փան մրգի, ինձի ըստեղ չթողիս՝ կրանի՛ս, իմ Խաչփողան փողոց, մեր շեն փուն»:

Միամիտ փար, ի՛նչ երագներով էր ապրում ու դրանց իրական դառնալու հավաքով էլ հեռացավ այս կյանքից: Տիկին Վալենտինյայի միսթարանքն ի՛նչ պիտի լիներ՝ այցելել Վան: Տարի երագանքը մե՛ծ երագանք էր՝ «Թե բան է, Էրգիր փան մրգի...», բայց գոնե նրա ուրնահեղքերով անցնելը թոռան պարտքն էր, որ կարարեց՝ այդ «եղենական աշխարհում» (փարի բառերն էին) լինելով: Մեկ-երկու օր, բայց դա մի ամբողջ կյանք էր, մի հավերժություն, որ անցավ այդ ճանապարհներում. «Ասես փարիս թևանցուկ գնում էի, ասես նա էր ինձ մեկ առ մեկ պարսում մեր գերդաստանի մասին, Այգեստանում ապրողների նիստ ու կացի, սովորությունների, երգի, պարի, հանդեսների մասին: Այսպես, փարիս թևանցուկ, ես անհույս որոնեցի նրանց ապրած Խաչփողան փողոցը, բայց Այգեստան էր մնացել»:

Այգեստանը չկար, փողոցն ու փունը չկային... հողը հո՛ կար: Նողը, որ հերոսական Վանի քանի՛ նահապակների նշխարների հետ է գրուցում ու նոր եկողներին չի կարողանում պարսնել:

Տիկին Վալենտինյան հորինեց իր այդ հեքիաթը, իր լուսեղեն հեքիաթը՝ հողի և նահապակների նշխարների գրույցի մասին: Նորինեց ու պարսնեց. «Այգեստանի հողն իր պարսությունը միայն բնիկներին է պարսում: Ես որ բերեցի այն մի բուռ հողը և շաղ փվի փարիս շիրիմին, հողն ու նշխարները սկսեցին իրար հետ գրուցել, և փարիս փված իմ խոսքումը ինչ-որ չափով կարարված համարեցի»:

– Ինչո՞ւ ինչ-որ չափով:

– Բա այն մի ցանկությունը՝ «Թե էրգիրը մեզի փան...»: Թե իմ աչքերով չբեսնեն այդ երանելի օրը, ձեր աչքերով կբեսնեն:

Այսպես, Նամո Սահյանի փողերով ավարտեց գրույցը փիկին Վալենտինյան:

Տուշպայի այս վիթխարի ամրոցին այսօր մի, այսպես ասած, պահակ է կարգված, ով մեզ հարուկ ուղեկցում է ամրոցից Վանա ծովակ իջնող ստորգետնյա հորի մուտքի մոտ ու շշուկով, իբր մեծ գաղտնիք պարունակող և հավաստիություն արտահայտող խոսք, ասում է. «Մյուս անգամ, երբ գաք, ձեզ հետ ականոսիչ սարք բերեք. միասին իջնենք այս հորը, ես վստահ եմ, որ այնպեղ ոսկի կա»: Պետք է կարծել, որ նա բոլոր այցելուներին էլ այդ կերպ դիմում է:

Շարունակելի